

УДК 338.43

АНАЛІЗ МАКРОСЕРЕДОВИЩА РОСЛИННОЇ ПРОДУКЦІЇ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

THE ANALYSIS OF VEGETABLE AGRICULTURAL PRODUCTS UKRAINE

Урсакий Ю.А.

кандидат економічних наук, старший викладач кафедри економічної кібернетики та міжнародних економічних відносин, Чернівецький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету

У статті розглядається та аналізується експортна продукція агропромислового комплексу (олійно-жирова), а саме приділяється увага її значенню, ролі та частці у загальному експорті країни. Виокремлено основні країни-імпортери соняшникової олії. Проаналізовано діяльність основних компаній-виробників, які експортують соняшникову олію.

Ключові слова: експортна продукція, агропромислова продукція, сільськогосподарська продукція, соняшникова олія, динаміка виробництва, країни-імпортери, експортна структура, частка експорту, підприємства-експортери, обсяг експорту.

В статье рассматривается и анализируется экспортная продукция агропромышленного комплекса (масложирова), а именно уделяется внимание ее значению, роли и доли в общем экспорте страны. Выделены основные страны-импортеры подсолнечного масла. Проанализирована деятельность основных компаний-производителей, экспортирующих подсолнечное масло.

Ключевые слова: экспортная продукция, агропромышленная продукция, сельскохозяйственная продукция, подсолнечное масло, динамика производства, страны-импортеры, экспортная структура, доля экспорта, предприятия-экспортеры, объем экспорта.

The article examines and analyzes the export products of the agro-industrial complex (fat and oil), namely, attention is paid to its importance, role and share in the country's total exports. Thesis there is determined the main importing countries of oil. The activity of major manufacturing companies that export sunflower oil.

Keywords: export products, agroindustrial products, agricultural products, sunflower oil, dynamics of production, importing countries, export structure, share of exports, exporting companies, volume of exports.

Постановка проблеми. Підвищення ролі експортних операцій у загальній структурі національних відносин зумовлює необхідність своєчасного реагування суб'єкта господарювання на зміну умов конкуренції на зовнішніх ринках та забезпечення конкурентоспроможності як підприємства, так і його експортної продукції.

В умовах глобалізації світового господарства, коли поступово згладжуються економічні кордони між країнами, особливого значення для розвитку вітчизняних підприємств набуває зовнішньоекономічна діяльність підприємства у контексті здійснення експортних операцій. Адже просування вітчизняних товарів на світовий ринок дає можливість розширити ринки збуту для українського товаровиробника та збільшити його дохід, що матиме позитивні зміни як для самого суб'єкта господарювання, так і для держави загалом [2, с. 133].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження ґрунтується на статичних даних

Державної служби статистики, офіційних даних компаній-виробників соняшникової олії, а також публікаціях А.С. Завербного, Б.П. Фіщука, І.М. Новака та інших вчених.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проблемність розвитку експортноорієнтованих галузей завжди була актуальною і висвітлювалась різними вченими. В дослідженні автор опирається на статистичні дані, що дають змогу проаналізувати стан розвитку ринку рослинної олії України та визначити основні компанії-експортери соняшникової олії за попередній рік.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є аналіз макроринку експортноорієнтованих видів продукції; виокремлення основних факторів, що впливають на динаміку виробництва соняшникової олії; аналіз мезо- та мікрорівнів ринку рослинної олії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виробництво рослинної олії є однією

з найбільших галузей народного господарства України. Підприємства з виробництва рослинної олії стратегічно важливі для національного господарства як країни загалом, так і її регіонів зокрема. Такі підприємства входять у першу п'ятірку галузей харчової промисловості за обсягами виробництва та становлять важливу переробну ланку. Нині вони належать до категорії тих, що позитивно розвиваються, оскільки рослинна олія посідає важливе місце в харчуванні людини і є одним з основних джерел забезпечення споживчого ринку продовольством. Її споживають як цінний харчовий продукт у натуральному вигляді, широко використовують у харчовій, лакофарбовій, парфумерній та інших галузях промисловості для виробництва маргарину, оліфи, мила тощо.

Великою конкурентною перевагою українських товаровиробників соняшникової олії є сприятливі природно-кліматичні умови вирощування соняшнику. Це одна з прибуткових культур України з найвищим рівнем рентабельності серед сільськогосподарських культур. Соняшник більш ніж на 90% забезпечує сировинну базу і функціонування олійно-жирового підкомплексу України. Так, у 2015 році від реалізації соняшникової олії господарства суспільного сектору отримали 28 148,1 млн. грн. прибутку, тому соняшник посідає особливе місце в економіці та формуванні експортного потенціалу країни [1, с. 29; 5, с. 2].

Розвитку цієї галузі навіть в період кризи сприяють декілька факторів, серед яких основними є торгові преференції і квоти ЄС, а також активна діяльність Міністерства агрополітики щодо реформування сектору. Якщо подолати інші проблеми в агросекторі, такі як нероз-

винена інфраструктура і відсутність вільного доступу аграріїв до фінансування, то він буде розвиватися ще динамічніше.

У 2014 році сільське господарство стало головним експортером країни (якщо рахувати разом продукцію рослинництва, а також продукти виробництва рослинної олії і харчової продукції [7] (рис. 1).

Так, у 2014 році продукції металургії було експортовано на 12,9 млрд. дол., тоді як сукупний експорт продукції сільського господарства і харчової промисловості склав 13,6 млрд. дол. У результаті невизначеності щодо подальшого розвитку конфлікту на Сході країни і досить високої динаміки розвитку агросектору тенденція домінування сільського господарства і харчової промисловості буде визначальною для українського експорту в довгостроковій перспективі. Саме тому аналіз експорту соняшникової олії є актуальним і відображається у нашому дослідженні.

Експорт олії з України у 2014 році впав на 14%, (або \$9 млрд.) порівняно з 2013 роком. Основними причинами зниження експортних операцій були конфлікт на Сході країни, політична нестабільність та повільне проведення реформ. Найбільше зниження експорту припало на промисловість (20%) і машинобудування (17%). Більшість продукції цих галузей традиційно експортувалася в РФ, тому в найближчому майбутньому зростання цих галузей чекати не варто. З іншого боку, втрата російського ринку – це стимул для українських виробників модернізувати виробництво і освоювати нові ринки.

У 2014 році український експорт в СНД скоротився на 7%. Хороша новина полягає в тому, що експорт в країни ЄС зріс на ті ж 7%. Це сталося завдяки вступу в силу автономних преференцій ЄС в рамках Угоди про зону вільної торгівлі. Переорієнтація на європейський ринок відбувається, хоча й повільно [8] (рис. 2).

Аналізуючи відсоткове значення, бачимо, що найбільшими імпортерами української продукції є країни ЄС (32,9%); країни СНД (29%); Азія (26,1%); Африка (9,6%); Північна Америка (1,7%); Південна Америка (0,8%).

Високий рівень рентабельності вирощування цієї культури та виробництва з неї олії, зумовлений мінімальними виробничими витратами і

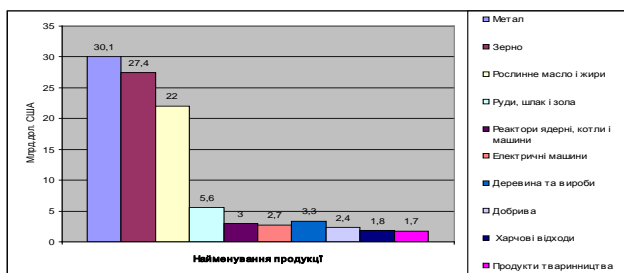

Рис. 1. Частка продукції в експорті України

Таблиця 1

Динаміка виробництва соняшнику в Україні у 2011–2015 роках

Роки					Відхилення 2015/2011 роки	
2011	2012	2013	2014	2015	+/-	%
Посівні площі в Україні (тис. га)						
4 716,5	5 081,7	5 090,1	5 149,2	5 264,6	548,1	11,6
Валовий збір (тис. т)						
8 670,5	8 381,7	11 050,1	10 134,4	11 165,2	2 494,7	28,8
Урожайність (ц/га)						
18,4	16,5	21,7	20,3	21,2	2,8	15,2

порівняно високою реалізаційною ціною, стимулював значне розширення посівних площ. Висока відпускна ціна робить олійнопереробну галузь економічно вигідною, а господарюючим суб'єктам дає можливість розширювати ринки збуту й сприяє підйому економіки. Попит на соняшник і соняшникову олію суттєво не зменшується за зростання цін. Тому виробництво олійних культур і олійно-жирової продукції є одним з пріоритетних і перспективних напрямів розвитку малого та середнього бізнесу України. Виробництво соняшнику в Україні за останні п'ять років наведено у табл. 1 [7].

Як видно з табл. 1, за останні п'ять років простежується тенденція до позитивного збільшення всіх досліджуваних параметрів. Найбільшого прогресу було досягнуто у валовому зборі соняшнику. Під час збільшення посівних площ на 11,6% валовий збір досягнув 11 165,2 тис. т і збільшився у динаміці на 28,8%. При цьому з 2014 року у вищенаведеній таблиці не враховувалися дані АРК з відомих причин.

Збільшення посівних площ викликано високим рівнем прибутковості виробництва соняшнику та значним попитом у світі на рослинні жири. Рівень рентабельності виробництва соняшнику у 2011 році становив 57%, у 2012 році – 46%, у 2013 році – 21%, у 2014 році – 24%, у 2015 році – 50%. Закупівельна ціна у 2011 році становила 3 225 грн./т, у 2012 році – 3 591 грн./т, у 2013 році – 3 315 грн./т, у 2014 році – 4 200 грн./т, у 2015 році – 10 000 грн./т [6].

Так, висока ціна реалізації соняшникової олії приводить до того, що в окремих регіонах України ця культура в структурі посівних площ займає до 35%. Найбільше посівні площі порівняно з минулим роком збільшили господарства Миколаївської (62,7 тис. га), Дніпропетровської (55,4 тис. га), Херсонської (38,8 тис. га), Запо-

різької (37,1 тис. га), Полтавської (33,4 тис. га), Кіровоградської (32,7 тис. га) та ряду інших областей.

Саме тому Україна посідає одне з провідних місць серед соняшникосіючих держав та є однією з країн-лідерів з переробки та експорту соняшникової олії. Згідно з даними Держкомстату останніми роками в Україні виробляється 6,52 млн. тонн соняшнику. Частка ринку в обсязі реалізації продукції харчової промисловості та перероблення сільськогосподарських продуктів досягає 15%.

Динаміку виробництва соняшникової олії промисловими підприємствами України за 2011–2015 роки наведено на рис. 3 [6].

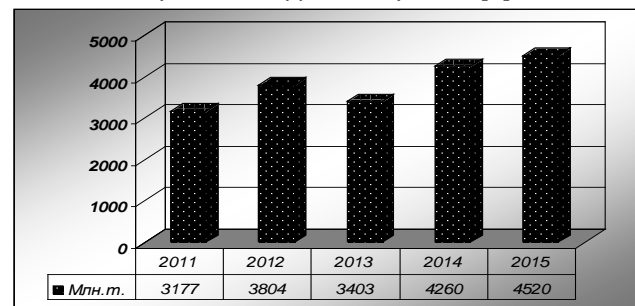

Рис. 3. Динаміка виробництва соняшникової олії у 2011–2015 роках

З рис. 3 видно, що у 2013 році був спад виробництва соняшникової олії порівняно з показником попереднього року (3 804 млн. т) на 401 тис. т, але порівняно з 2011 роком (3 177 млн. т) виробництво збільшилось на 226 тис. т. Це пов'язано головним чином з виробництвом сировини олійнопереробної галузі – соняшнику, – яка мала таку ж тенденцію у період 2011–2013 років. Що ж стосується 2014 року, то тенденція залишається позитивною. У 2014

Рис. 2. Експортна структура України (за частинами світу)

році виробництво соняшникової олії становило 4 260 млн. т, а у 2015 році – 4 500 млн. т (це 9% приросту). І це притому, що значна частина сільськогосподарських земель в Криму і на Донбасі була втрачена для української економіки в ході конфлікту.

Лідерами виробництва стали такі області (рис. 4): Одеська (308 тис. т), Запорізька (300 тис. т), Кіровоградська (252 тис. т), Вінницька (201 тис. т), Харківська (168 тис. т), Дніпропетровська (151 тис. т), Полтавська (124 тис. т) і Херсонська (114 тис. т). Найбільші темпи зростання виробництва було зафіксовано в Дніпропетровській області.

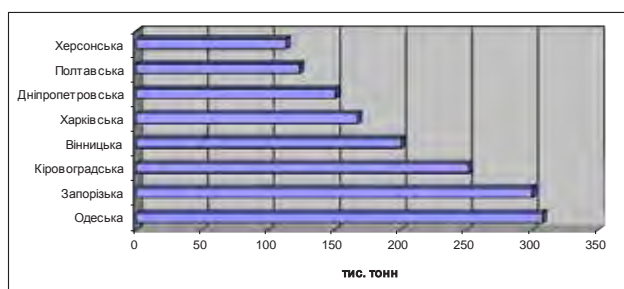

Рис. 4. Виробництво соняшникової олії по регіонах України

Щороку експорт рослинної олії здійснюється в більш ніж 109 країнах світу. Серед основних імпортерів української продукції слід назвати країни Азії, включаючи Китай, а також країни ЄС, Близького Сходу, Африки та СНД. Отже, потенціал для зростання галузі дійсно величезний. Необхідно лише залучити інвесторів і забезпечити вільний доступ аграріїв до фінансування [7].

За підсумками 2014–2015 МР експорт соняшникової олії досяг 3,87 млн. тонн, а частка

України у світовій торгівлі соняшниковою олією становила 55% (53% у сезоні 2013–2014 років). Згідно з оцінками експертів агентства виробництво соняшникової олії в Україні з урахуванням дооцінки по дрібних підприємствах становило в 2014–2015 МР 4,5 млн. тонн. «Тобто майже третина всієї соняшникової олії в світі була вироблена на українських підприємствах». Основними експортерами соняшникової олії є такі виробники (рис. 5) [8].

Майже половину частки ринку займає компанія «Кернел» з обсягом експорту соняшникової олії у 1 995,3 млн. дол. На частку компанії припадає близько 8% світового виробництва соняшникової олії. Частка компанії в експорті зернових з України становить приблизно 10%, з Росії – близько 4%. Другу позицію посідає «Миронівський хлібопродукт» з обсягом експорту у 524 млн. дол. Основні поставки здійснюються в Ірак, Узбекистан, Нідерланди, Казахстан, Грузію, Молдову, Йорданію, Єгипет, ОАЕ і Німеччину. Трійку лідерів замикає «Cargill Україна» з обсягом експорту у 495 млн. дол. В Україні у «дочки» американської корпорації «Cargill» є завод з виробництва гібридного насіння соняшнику, підприємство з випуску змішаних добрив, олієекстракційний завод потужністю 400 тис. т соняшнику на рік.

В десятку лідерів також входить [3] «ViOil» з обсягом експорту у 339,4 млн дол. До групи «ViOil» входять два олієжирові комбінати: Вінницький і Чернівецький, потужності яких перевищують 2 700 т переробки олійних на добу. Майже всю олію компанія відправляє на експорт. «ViOil» торгує більш ніж з 50 країнами. У 2014/15 маркетинговому році компанія поставила на зовнішні ринки 300 тис. тонн соняшникової олії, 28 тис. т ріпакової і 7 тис. т соєвої, а також 275 тис. т шроту.

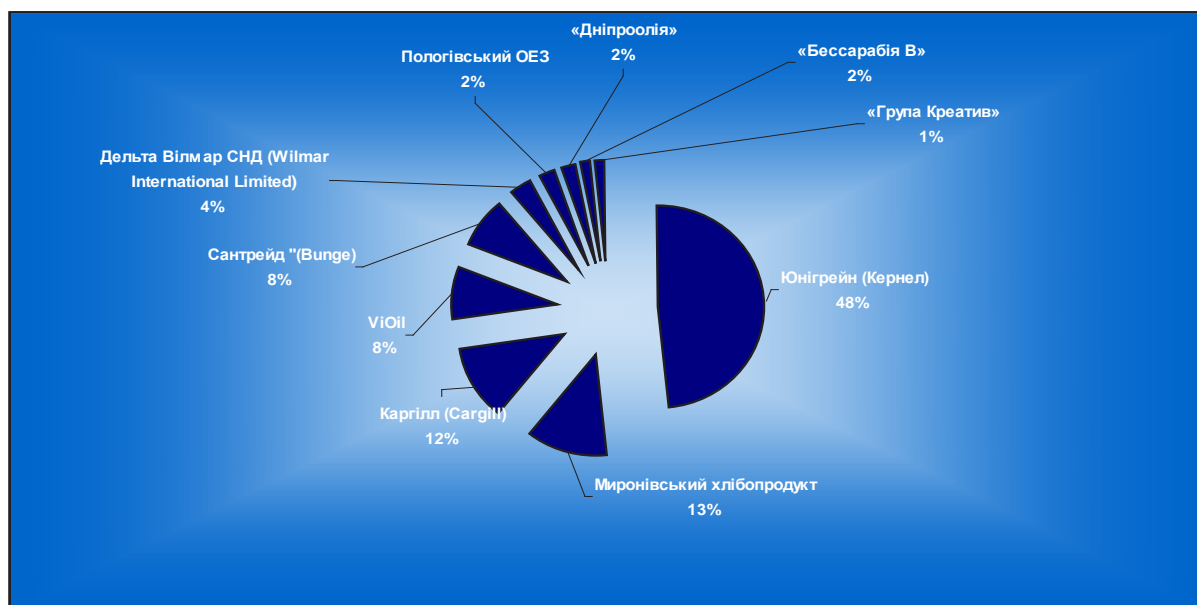

Рис. 5. Частка господарських суб'єктів у експорті соняшникової олії

В «Bunge Україна» обсяг експорту становить 337,5 млн. дол. Український підрозділ транснаціональної компанії «Bunge» виробляє рафіновану соняшникову олію на Дніпропетровському олієекстракційному заводі.

В «Delta Wilmar СНД» обсяг експорту становить 151,1 млн. дол. «Delta Wilmar СНД» займається переробкою тропічних олій, соняшнику та ріпаку, а також експортом рослинних масел, шроту, маргаринів та жирів. У 2014/15 маркетинговому році компанія експортувала 122 тис. т соняшникової олії, 134 тис. т соняшничого шроту і 3 400 т маргаринів.

В «Пологівському ОЕЗ» обсяг експорту становить 100,3 млн. дол. Пологівський олійноекстракційний завод входить до п'ятірки найбільших виробників рослинної олії в Україні. Потужність підприємства становить 550 тис. т олії на рік.

В «Дніпроолії» обсяг експорту становить 80,7 млн. дол. «Дніпроолія» – олійноекстракційний завод, розташований в Кривому Розі. Підприємство виробляє 20 тис. т шроту соняшнику і 6 000 т масла на місяць. На її частку в загальному експорті України припадає 6,3%.

В «Бессарабії В» обсяг експорту становить 75 млн. дол. «Бессарабія В» займається пере-

робкою олійних культур і оптовою торгівлею рослинним маслом і шротом. Частка експорту від загальної виручки компанії в 2015 році склала 78%.

В «Групі Креатив» обсяг експорту становить 54,9 млн. дол. До недавнього часу компанія посідала друге місце в Україні за обсягами експорту соняшникової олії, постачаючи його до 25 країн. Дві третини своєї продукції «Креатив» раніше експортував.

Висновки. Таким чином, ефективність функціонування ринку насіння соняшнику та продуктів його переробки залежить від багатьох факторів, які перебувають у тісному взаємозв'язку, що обумовлює їх комплексний вплив. Проаналізувавши макроекономічне середовище ринку соняшникової олії, виявили ряд факторів, які позитивно впливають на виробництво соняшникової олії. Як наслідок, у 2015 році Україна зайняла 55% світового експорту соняшникової олії. Під час дослідження виявлено, що основним експортером цього продукту є компанія «Кернел», 90% продукції якої експортується. А за подальших позитивних тенденцій виробництва соняшникової олії частка України на світовому ринку суттєво збільшиться.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Белый Е.М. Конкурентоспособность и качество продукции: два уровня управления / Е.М. Белый, С.В. Барашков // Маркетинг – 2013. – № 4(65). – С. 29–35.
2. Конкурентоспроможність вітчизняних підприємств / [А.С. Завербний, А.С. Зозульов, Х.В. Дрималовська] // Фінанси і облік АПК. – 2011. – № 1. – С. 133–136.
3. Кернел : офіційна сторінка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kernel.ua/ru>.
4. Фіщук Б.П. Конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції / Б.П. Фіщук, О.П. Лукашенко // Збірник наукових праць ВНАУ. – 2012. – № 4(70). – С. 160–164.
5. Новак І.М. Напрями підвищення конкурентоспроможності продукції українських виробників на зовнішньому ринку / І.М. Новак // Економіка АПК. – 2013. – № 3. – С. 2–5.
6. Оцінка ефективності державного регулювання експорту та експортних цін на ринку зернових та олійних культур в Україні / [Т.М. Осташко, Н.В. Сеперович, О.Г. Протченко, В.П. Колісник] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.amdi.org.ua>.
7. Україна в цифрах / за ред. І.М. Жука ; відповід. за вип. О.А. Вишнеvsька. – К. : Державна служба статистики, 2016. – 239 с.
8. Управление конкурентоспособностью продукции [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://chtivo.biz/ekonomika/307-upravlenie_konkurentosposobnostju_produkcii.html?showall=1.